

Terst.

Pod stenami golega Krasa v dolini, katero od južne in vzhodne strani prijazni griči, od zahodne in deloma od severne jadransko zeleno morje obdaja, leži *Terst*, bogato in prvo tergovsko mesto Avstrijskega cesarstva. Raz sosednih gričev zagledaš v severo zahodu bližnji otok Grado in polotok Oglejski, na robu predgorja Duino in zadej v sinji daljavi bele gore poleg Verone, ki iz globocega morja svoje stare verhove mole, na desni primorsko predgorje, Občino, in na jugu, na osti zaliva teržaškega bližnji Skedin (Servola), kamor se posebno pozimi rada Teržaška gospoda sprehaja. Na gričih za mestom leži v podobi polomesca stotero kampanij, obdanih od lepih vertov in krasnih nogradov, kjer se je obilo žlahtnega vina pridelovalo, dokler ni huda tertja bolezen končavala plodonosnih brajd. Dva *drevoreda* zaljšata okolico mesta; prvi se začne na izhodni strani v mestu, v ulici „*Acquedotto*“ (vodotoč) imenovani, in pelje vun iz mesta v najprijetniši, od Teržačanov toliko ljubljeni gaj „*Boschetto*“, kamor se poleti sploh teržaška gospoda na sprehod peš in v urnih kočijah podaja. Verh tega z starimi, z beršlinom ovitimi hrasti obraščenega in tu in tam na novo pogojzdenega griča, kamor je več lepih cest in potov speljanih, se odpira naj krasnejši pogled na mesto, njegovo okolico in na celo neizmerno morje. Tu stoji mestno *strelišče*, katero se pa ne obiskuje toliko, kakor v mnogih drugih mestih, nekaj ker je preoddaljeno, nekaj pa tudi gotovo zavolj tega, ker je v gostivnici tukaj vse neizrečeno drago in zraven tega se še sploh tožbe čujejo o slabi pijači; pa tudi strel ne veseli Teržačanov toliko, kakor prebivavce mnogih drugih mest, kar se zavolj krajnih razmer lahko verjame. Drugi *drevored* na zahodu mesta pelje proti novi Lloydovi barkotesarnici na potu v Skedin, ki je sprehajališče v bolj hladnih letnih časih. Ako se vstopiš tu pozimi ali v zgodnji spomladi k potu v nedeljo popoldne, ko je vreme prijazno, se boš čudil sto in stoterim kočijam, ki ena za drugo tu mimo dirjajo v Skedin, kjer se toliko ljudstva nabere, da večkrat ni mogoče nikjer prostora dobiti. Tu točijo sladki rofošk, ki dopada posebno gospem in gospodičnam, ker ženski spol ljubi sploh sladke reči.

Drugi sprehajališč na subem Terst nima. Bolj male gospode in delavcev se v poletnem času, v nedeljah in praznikih mnogo v bližnje kampauje na bokal črnega vina podaja, kjer se pa tudi pogostoma namesti enega bokala, njih pet in še več spraznuje, in pri tem takem je naravno, da se zvečer na mestnih ulicah marsikak dobrovoljen pevček prikaže, ki ga nosi toliko pod kapo, da pod težo noge omahujejo. To je tukaj navada, in kaj mara in porajta naš delavec, ako je v nedeljo par petie napravil, da je le dobre volje bil, saj zasluhuje na dan, ako kaj velja, terd križavec. — Drugi imajo navado v praznikih in nedeljah bližnje soseske v veseli družbi obiskavati in se ondi kratkočasvati, ter se podajajo v kočijah na Občino, v Lesano, Boljunce, Prosek, Teržišče in druge v mestni okolici ležeče kraje. — Vsakdanje sprehajališče v mestu je imenitni *corso*, naj daljša in deloma naj širokeja

mestna ulica med novim in starim mestom, v sredi najlepših poslopij, najimennitnejših teržnic in prodajavnic, ki sega od jugovzhoda od stare šrange noter do morja; pri morju pa *molo S. Carlo*, ki sega iz srede mesta v morje, na kterega levi strani stoje Lloydovi parobrodi in na desni druge kupčijske barke.

Še bolj kot sprehajališča na suhem se obrajtajo na morju. Ne le, da se pridno obiskujejo tuje vojaške, zunaj na morju stoječe barke, tim več, ako je vreme ugodno in morje ne preveč valovito, posebno pogosto odrivajo brodnarji svoje čolne z razpetimi jadri od bregov, ko pri dobrem vetru ko tica ferče s pevajočimi ali smodke puhajočimi mladenči, z boječimi deklicami, s pogumnimi možaki in skerbnimi materami v bližnji sv. *Jernej*, kjer dobiš za dobro plačo dobro pijačo, črnega prosekarja, in za zdrav želodec zdrav prigrizlejš. Od tod vživaš posebno lep pogled na zeleno morje proti zahodu, in kakor da bi iz morja rasel, stoji pred tabo kaj krasno Terst po celem morskem bregu od svetilnika na zapadu do novega Lazareta na severo-vzhodu. Ker Lloydovi parobrod poletnega časa pri lepem vremenu vsako nedeljo in vsak praznik Teržačane v sosedne primorske mesta: v Koper, Piran, Duino in Isolo v razveselovanje vozi, se ve, da se jih ne manjka, ki se te priložnosti radi poslužujejo, posebno, ker na parobrodu godci lepo godejo in se versto plesavk berhko sučejo.

Mesto samo, močno polomescu podobno, razdeluje, kakor smo že zgorej omenili, imenitni korso, akoravno ne prav natanjko, v *novo* in *staro mesto*. Novo mesto stoji na vzhodni strani in po celi širokosti morske luke, je večje kakor staro mesto, prav snažno in lepo zidano, z ravnimi enako širočimi ulicami, ima poseben lep tlak iz velicnih kamnitnih plošč, po kterih, ker so iz brusivnega kamnja, mnogokrat zapaziš, da ljudje sekire in enako orodje brusijo; pohištva so snažne in prostorne, je z eno besedo prav prijetno mesto. Staro mesto leži na zapadni strani na podnožju griča, na kterem so grad sozidali, in deloma na griču samem, je kaj tesno, ima prav ozke ulice, da se tu in tam težko dva človeka srečata, v nekterih kotih je dovolj nesnažno in ne kaj vabivno; stanovati v tacih krajih, kamor nikdar ne posije mlo solnce in je mimo tega veden šum in šunder, vpitje, krič, ropot in rožlanje, je toliko manj prijazno, ker so stanišča večidel tamne, ker večkrat neprijeten duh v nos bode in ker se radi zavolj nesnage vsakosortni merčesi rede. Staro mesto ima to edino dobro, da pozimi v njem ni tako nadležna huda burja, ki po ulicah novega mesta hučo vibra in piska in žvižga; odvrča pa burjo homec, ki zadej stoji in sila ozke in zakrivljene ulice, da vanje ne more. Da so v starih časih mesta s tako ozkimi ulicami zidali in vse na kup tlačili, je velevała tačasna politika, ker v ožinah so se lahko sovražnikom branili, kar bi se v odprtih mestih ne bilo moglo zgoditi; in ravno Terst je imel z Benečani dolgoterpeče in serdite boje, kterega so večkrat osvojili, pa vedno sopenet zgubili, dokler se ni za vedno Benečanskega leva rešil in se odsihmal tako okreplil, da je že nekđajno zapovedovavko, toliko mogočno in visoko krajico morja, prekosal.

Akoravno ne najdemo pri mestnih stavbah nič posebnega, vendar enakomernost in talianski okus dajeta mestu — pa le novemu — neko prijetnost in dopadljivost, ki se ne najde povsod. Že nizke strešja, da se komaj opazijo, ki so zavolj večkratne hude burje z opečnimi korci krite, in tu in tam z zalimi podobami okinčane, dajejo neko dopadljivost vsaki stavbi, da ni, kakor v nekterih mestih — ako mi je dovoljeno se poslužiti prilike — podobna možu, ki nosi večjo kapo od sebe samega. Med vsimi stavbami celega mesta

je brez dvombe naj veličastniša nova na štir vogle zidana bolnišnica, ki leži na vzhodni strani mesta, in jo že na cesti, ki od Občine pelje, lahko razločiš, ker zmed vsih stavb zavolj posebnega obsega veličansko tu stoji. Sicer obstoji le iz treh močnih nadstropij, ali meri po dolgosti 280 in po širokosti 200 korakov, na dolgost ima v eni versti 49 in na širokost 35 oken. Na njenem dvorišču bi se zamoglo strelišče napraviti, tako obširno je. Poslopje je zares veličastno od zunaj na videz, pa ravno tako prostorno, čedno in krasno je od znotraj, zares mojstersko delo. Mostovži so široki, da bi se zamogli hlaponi po njih voziti. Lepa kapela in dobroprevidjena lekarnica kinčate notrajno vravnavo. Da ne govorim o koristih in neprecenljivih dobrotah, ki jih prinaša ta naprava bolnim različnih stanov, vendar ne morem opustiti pri tej priložnosti nekoliko o tisti pomembni zibelki omeniti, v katero nezakonske matere, ki ne morejo ali nočejo svojih otročičev rediti, pokladajo uboge male stvarce. Na južni strani bolnišnice od zunaj je votlina v zidu, u kterej leži zibelka, ki je navznotraj obrnjena in na vreteno priterjena. Ako tedaj kdo hoče otročiča vanjo položiti, mora zibelko navzunaj zasukati, ko to stori, zapoje zvonček k vretenu privezan, in čuvajka skoči po otročiča. Ali ženska, ki je otroka v to zibelko položila, zbeži naglej ko zamore, ker, ako jo zasačijo, mora sama otroka dojeti. Naj opomnimo še prelepega, ganljivega napisa, ki nad to zibelko za resnico na pravem mestu stoji. Glasi se takole:

„Per che il padre mio, e la madre mia mi hanno abbandonato:
Ma il Signore si e preso cura di me.“

Salmo XXVI v. 10;

po slovensko:

„Me moj otec je zapustil, zapustila moja majka:
Al Gospod se mene je usmilil,“ —

Naj lepše poslopje za špitalom je brez dvombe „*Tergestejo*“, ki stoji na korsu in je bil postavljen v letu 1842. Obstoji iz štirih nadstropij in je posebno krasno na štir vogle zidano. V sredi, kakor je pri tacih palačah navadno, nima dvorišča, ampak veliko dvorano, v kateri se zbirajo vsaki dan opoldne tergovci v posvetovanje in pogovore. Nad to veliko dvorano je razpeta streha iz stekla, da od zgorej noter svitloba dohaja. Med pogovori se zapre ulica, ki mimo pelje, z železno verigo, da tergovcev v pogovorih ne motijo mimo derdrajoči vozovi. Kako močno so tu zamišljeni gospodje v svoje opravila in koliko jim je mar, kako stoji srebro in zlato, se razvidi iz sledeče resnične dogodb: Poprašavšemu necemu praškemu profesorju, ki je iz zlate Prage v večni Rim potoval, kje da je Lloydova vradnja, odgovori nek gospod:

„Štir in devetdeset in pol“ — Akoravno je še več lepih palač, kakor *Borsa* zavolj marmeljnovih kiparij imenitna, palača *Gobčević* in druge, vendar niso tema jednake in nimajo nič posebno znamenitega.

Med katoškimi cerkvami je imenitna stara cerkev sv. *Jošta* zavolj mnogih starin in paganskega svetišča, kterege ostanjki se še dandanašni vidijo. Razun tega, ker stoji cerkev na griču in sicer na zapadu grada, se od tod odpira cela teržaška okolica na morje in suho in razveseljuje radovedne oči in serce človeka, ki občuduje čuda velike vedno krasne narave. — Cerkev *Ježuitov*, ki leži nekoliko pod sv. *Joštom*, diči lepa malarija in novo cerkev sv. *Antona*, stoječo pred velikim vodotočom, orjaški marmeljnovi stebri zunaj in znotraj, kiporezi, malarija in dve krasne kupli jo kronate. Je sila

velika in v nje stavbi je nekaj veličastnega, ki serce in duh k nebu dviguje. Vendar vsim ne dopade, ker se nekterim bolj gledišču, kot cerkvi podobna zdi. O drugih katoliških cerkvih ni nič posebnega opomniti. Razun katoliških so spominja vredne obe gerške pravoslavne, katerih ena leži na velkem vodotoču in druga poleg morja, zavolj bogatije na srebru in zlatu in lepih podob, — Svetišča evangelčanov, judov in drugih verskih spoznovavcev, ki stoje v starem mestu, nimajo nič posebnega.

Gledišč ima Terst pet, v katerih se igrajo igre, pevoigre v laškem in v nekterih tudi v nemškem jeziku; najimnetitniše med njimi je „Teatro grande“, ki stoji za poslopjem Tergesteo ravno pred podaljškom sv. Dragotina, na najprilicnijem kraju mesta. Prijatli spevoiger in plesa obiskujejo marljivo to gledišče, akoravno je vstopnina zlo visoka. Pa tudi „teatro filodrammatico“ in „teatro Mauroner“ nista zapuščena.

Naj imenitniše fabrike mesta so naslednje: Fabrika za svinčene obličke, amerikanski mlin, za kterega se žito iz Odese in moka iz njega v Ameriko vozi, Lloydova strojnica, več svečnih fabrik in poslednjič gotovo tudi gaznica. Poslednja preskerbljuje celemu mestu svečavo; tisučero svitlih lučic miglja vsaki večer po obširnem mestu in mu podeljuje čarobno krasoto. Po prodajavnicah, v razstavah, kavanah in drugih javnih in osebnih poslopih gore svitli gazi. Kaj mikavno je gledati z bližnih viščav te svitle plamene; popotniki, ki se vozijo po cesti od Občine ali sv. Jerneja, se ne morejo načuditi prekrasnemu pogledu, kterega tiho, neizmerno morje v veličanski pozor spremenja.

Mesto se, bi rekel, dan na dan na vse strani razteguje, ker povsod se vidi, kako marljivo, se nove hiše — same palače — postavljajo; ker število vedno rase in ker živa kupčija obilo tujcov od zahoda in izhoda, naj več po morju privabljuje: je tedaj tudi potreba mesto širiti; ali zraven tega pa tudi tirjajo hišni posestniki tako visoke obresti od hiš, kakor nikjer ne na celem Avstrijskem. Prav želiti bi bilo, da bi se temu prenapetemu tirjanju meje postavile, ker, kar je preveč, je odertija. Zidaj hišo, in v petih letih se ti bodo stroški zidanja poplačali. Tožbe o tej napaki so splošne. Človek si ne more lepšega gradiva za zidanje misliti, kakor je tukaj in toraj hiše čudo hitro rasejo. Komaj je teden, kar se je postavil temelj, in že je palača do verha dospela.

Iz mesta pelje, razun par kratkih, pet dolgih podaljškov (*molo*) v morje, ki se po versti od vzhoda proti zahodu takole imenujejo:

1. *Molo Ključ*; 2. *Molo di sale* (solni podaljšek); 3. *Molo S. Carlo* (podaljšek sv. Dragotina); 4. *Molo Giuseppino* (Jožefov podaljšek); 5. *Molo Sartorio* (šivarski podaljšek).

Molo Ključ, S. Carlo in Giuseppino se ravno podaljšujejo. Med vsimi zavolj naj pripravniše lege naj imenitniši, na katerem je gotovo vsak tujec, ki se je le en dan v Terstu mudil, barke v luki in veličastno morje ogledoval, iz kterega se pogled na vse strani odpira, je brez dvombe *molo S. Karlo*. Lahko, da bo kdo, ki ni nikdar morja vidil, nikdar ogledoval, kako barke po njem semtertje ferče, une z razpetimi jadri, te z močnimi kolesi, iz kterih silnega dimnika se črn gost dim vali in oblakom podoben nad morjem visi, radoveden popraševal, kaj da so ti podaljški v morje in zakaj so. So od človeških rok z mnogim trudom storjeni široki kamniti nasipi, po kterih se zamore pešč ali z vozom po suhem od bregov morja v bolj globoko morje priti. Ob krajih takih podaljškov se naj raji vstavljaš barke, da se zamore blago ondi nakladati in razkladati; in tudi za popotne je pri-

pravno, ker se jim ni potreba še le z bolj globočega morja iz bark do bregov in od bregov na barke po čolnih prepeljavati, ker zamorejo po mostu, ki se iz bark do podaljška naredi, na barke in iz njih hoditi. Da tedaj ti podaljški niso le za kupčijo močno koristni, ampak tudi od popotnih cenjeni, in sploh prebivavcom primorskih mest, ker jim služijo, tudi za sprehajališča ljubljene kraji, o tem ni dvombe.

Med podaljškom solnim in sv. Dragotina pelje visoko v mesto *veliki vodotoč* (canal grande), ki stoji še od časov Marie Terezije. Širok in globok je tako, da se zamorejo naj večje barke v dve versti vanj voziti. V sredi pelje čez-nj most, rudeči (ponte rosso) imenovan, ki se, ko barka skoz plava, odpre, in potem spet zaklene, da zamorejo ljudje in vozovi čez. Kakor popodaljški v morje, zlaščuje tudi ti vodotoč nakladanje in izkladanje, in barke so razun tega v njem tudi proti morskim viharjem bolj zavarovane.

Tergov je v mestu mnogo, najimenitniši so: *Velki terg*, ki leži pred lišo mestnega poglavarstva in na morje meji. Na tem tergu stoji iz marmeljna izsekana podoba nemškega cesarja, Dragotina velicega, in vodnjak zavolj marmeljnovih kipovtorov naj lepši v celem mestu. Na tem tergu, kjer se čuje vedno vpitje prodajavk in prodajavcov, ki ponujajo svoje blago mimogredočim, se vidi naj več sadja, domačega in tujega, drugih zemeljskih pridelkov, tičev in cvetic. Ko na Krasu po zimi nar bolj burja razsaja in hude zamete dela, se vidijo tu prelepe hčerke pomladne: violice, vertnice in druge njim sorodne sestrice v rešetih visokoravnih. Tu mimo pojdi in ozri se na to mesto, in vidil boš, priskakalo bo ročno prijazno dekle s kitko v roci, ponujaje jo tebi. Mladi gospodje se pa tudi radi bahajo s cveticami; so, ki jih dan na dan kupujejo in na svoje suknje pripenjajo. — *Lesni terg* (piazza di legno) ni manjši od tega. Tu prodajajo večidel Istrijanke kruh, kterega v Terst na oslih vsako jutro prinašajo; nazaj grede kupijo za skupljeni denar pšenice, katero domu pridši na lastnih mlinih meljejo in tako drugo jutro zopet s kruhom v Terst primahajo. To gre skoz celo leto dan na dan onako, katero opravilo je edini zaslužek nekterih vasi, ki ne leže ravno blizo Tersta. Marljive Istrijanke že ob dveh zjutraj svoje osle otovorijo, da dospejo v Terst, ko je dan, ko se mesto prebudi iz spanja, ko se jame šum, rožlanje in kupčija. — Za tim naj imenitniši je terg *Godola*, zvezan s poprejšnim po najdalji ravni mestni ulici, ki se nova ulica (contrada nuova) imenuje. Tu je posebno živa kupčija, ker leži na najpripravnšem kraju mesta. — Razun teh treh imenitniših tergov je med družimi še spomina vreden *ribji terg* (piazza di pesche), kjer je veden krič in se sekajo ribe, kakor v mesnicah volovske pleča. Po teh tergih in ulicah se razlega krik prodajavcov in prodajavk. Uni ponuja smokov, ta pomorank, dateljnov (egipških češpelj), jabuk, hrušk, eveb itd. itd. Na unem voglu tam peče furlan laški kostanj, njemu naproti vidiš zopet pečene jabuka in hruške. Sem po ulici priprije fantalin in meri trakove in robece na vatle, spet od une strani se čuje tanki glas človeka, ki nosi vsake sorte mazila za lišp in zdravje. Tam dolí maha jud z obleko na roci, ponuja po visoki ceni in prodaja po nizki. Natihoma stopi pred tujca fantalin, mu kaže lep pozlačeni perstan, ga uveruje, da je zlat, in ako mu steče, da ga za par grosičev ogoljufa, jo potegne vesel potepeno spred oči. — Zmed tega šuma in šundra se pa močno razlega glas krepkega sina Krasa, dolgolasatega ogljarja, ki s svojim „*carbone!*“ (ogljje) prevpije vse druge prodajavce. Pozna se mu po obleki veliko ubožtvo, kar je vzrok njegove pičle izobraženosti in omike.

Vidi se na njem, da sila malo potreb pozna. Vesel je, ako svoje ogle, ktero prinese na slabem, velicemu teletu podobnem, začernelem konjiču, v mestu speča, da potegne par grošičev za silne potrebe. Počernjeni obraz in dolgi kodrasti lasi mu dajo zraven lastne oprave posebno podobo, skoraj je enak piskrovezom Slovakom.

Štir glavne ceste peljejo iz mesta, in sicer: *Istrijska*, ki je najvekretniša med vsemi in derži v posledni kot Istrije noter do Pole, kjer se delajo velike stavbe za vojaško brodnarstvo, ker zavolj imenitne luke bo cesarsko vojaško brodovje vprihodnjič ondi svoje stanišče imelo. — *Reška cesta* do ovinka proti Občini z dunajsko združena je tudi močno bregovita in burja tu najhuje razsaja in največe zamete dela. — *Tretja* bolj prijazna *cesta* pelje po severnem bregu morja skoz lepo ravno Furlanijo v Vidim. Na tej cesti je občenje vse bolj živo kakor na obeh ravno imenovanih; posebno perutnine pride po njej neizrečeno v Terst, in mnogo rodovin se s prekupčijo perutnine živi. Na tej cesti se ti odpira najkrasniši pogled na mesto in morje. Ako kje, povzdiguje tukaj veličastna narava duha visoko nad zemljo in persi človeka kipé v vročem nadahnutju. In kake čutila se v dušo vcepijo, ako unkraj obali morske na desni otoka Grado zagledaš černi zvonik staroslavnega Ogleja. V spomin ti stopa njegova važna osodopolna zgodovina. Tu je rožljalo orožje nevžuganih Rimljanov, to mesto, nekđaj prvo mesto za Rimom na zapadu, je strahovalo toliko dežel, toliko narodov! in zdaj ga ni več! in le tu in tam kaže še kaka razvalina, kak obraščen kamen, da je tu nekđaj nekaj bilo. Tu mimo, kjer zdaj koraka bleda merzlica, so derli iz severa narodi v taliansko zemljo, tu so se bile kervave bitve za posestev Italije; tu je stal strah narodov, šiba božja — železni Atila. Iz tega kraja, iz teh neobljudenih močvirov se je zaplodila kerščanska vera med Slovence, je razterla malike očetov naših; v tej samoti se je rodila kraljica morja, se je dvignul silni beneški lev, ki se je spuntal zoper svojo mater in jo v grob poderl. Zgujili so staroslavni, preganjani patrijarhi, oznanovavci vere božje. Ljudstvo samo, kolikor ga je še ostalo po groznih nevihtah nemilih časov, so njegovi otroci, Benečani, potaliančili. Strašna osoda je tu divjala, slava Ogleja živi le — v zgodovini še, dandanašnji ga ni več. — Pod teboj se vije železna cesta, ki ima v Terst speljana bití z mnogimi mostovi in globocimi zaseki v živo skalo noter do Nabrežine, od kodar se bode Teržaćanom toliko potrebna pitna voda po železnici v mesto napeljala, ker sedaj je mesto z vodo slabo preskerbljeno, ne le, da ne zadostuje številu prebivavcev, ampak še ta je le slaba.

Dunajska cesta, do Občine umetno in kaj krasno izdelana, pravo mojstersko delo, je važniša kot vse druge, zakaj po njej se zvozi največ raznega blaga v mesto in iz mesta. Ko dospješ po tej cesti verh Občine, opaziš na levi krasno veličansko piramido iz kraškega kamnja, spominek cesarju Francu za speljavo nove ceste. Postoj pri tem spominku, ozri se še enkrat na nemirno mesto in živo luko. Glej, pod tvojimi nogami leži stotero kupčijskih brodov, njih jambori kviško mole, podobna je luka oklestenemu gojzdu. Mirno je morje in brez skerbi počiva mornar na barki, ali gorje, ako se tam na severu kope oblakov prikažejo; to je znamenje hude nevihte, strašne, grozopolne „*tramontane*“. Ako kaj tacega zapazijo mornarji, zakriče iz celega gerla, v celi barkostaji vstane silni vriš in hrup. Nemudoma so po konci, kako se pripravljajo za boj z valovi! Na vse strani se priterdujejo barke z vervmi in verigami na bregove in sidrovišča. Priženejo se valovi, kakor bi trenul, kako jezno se objemajo, telebajo v skalnate bregove,

začerneli se pode v mesto, kako ropočejo težke verige, škripljejo močni jambori! Ko lahki čolniči se premetavajo težke barke, do verh jambora se jezna pena kadi in glej ga prederznega mornarja, kako pleza po vervi gor in dol, kako se ziblje zdaj na levo, zdaj na desno, kako se ondi v čolniču in ondi plavajoč vojskuje z divjim morjem! — Potihnula je nevihta morska, gledavcov gosta množica, ki so prispeli do brega, se zopet na vse strani razhaja, in mornar, vesel, da ga ni zadela nesreča, si obriše zopet vroči znoj raz čela ter se brezskerbno vleže k pokoju.

Kaj tam pomeni ponosni orjaški stolp, na uni strani mesta na morskem bregu? To je svetilnik, na kterege se ozira v tamni noči mornar; njegova svitla luč, ki se vedno zakriva, mu oznanja v hudem viharju bližnjo pribezališče ter ga navdaja z veselim upom rešitve; una krogla spodej na svetilniku na severni strani, ko pade, naznani poldne in ob enem počí top na barki in zapojejo zvonovi po mestu. Zgoraj na severni strani v svetilniku ti kažejo vihrajoče bandera število parobrodov, ki se bližajo luki, in kako daleč so še na morju, ker kolikor bolj bandero visi, toliko bližjeji je parnik. Ko se bandero, ki po gerbu parobrod natanjko naznanja, *kviško* postavi (*prima vista*) in s prostim očesom še nič ne zagledaš, potrebuje parobrod pri dobrem vremenu še dve uri do luke; ko se nagne (*secunda vista*) in komaj v daljni daljavi gosti dim zapaziš, ga zamoreš še skoraj eno uro čakati; ko se bandero obesi (*terzia vista*), je že blizo in viditi je, kako penijo hitre njegove kolesa zeleno vodo. Na nasprotni strani v svetilniku zapazuješ obešene krogle, ki naznanjajo barke z jadri, bandero pa pomenja pet bark.

Zakaj pokajo danes topovi v luki, topovi na gradu in grom pretresa mesta zidovje? Kako obhajajo slovesnost? Štejem in naštejem 21 strelcov v luki, 21 na gradu. Čuješ, prijadrala je vojaška barka tuje države in pozdravljala je z gromenjem topov mesto, in na gradu ji odmeva pozdrav. Poveljnik brodovja in vojaški in civilni poglavar mesta jo obiše in zopet pokajo topovi, in kapitan vojaškega broda se mu zahvaluje za skazano čast in obiše drugopot mestnega poglavarja, ki ga večidel na kosilo povabi, kjer mu razklada o morskih vožnjah in kaj je vidil in doživel na mokrem svetu.

Na tej strani luke, nasproti svetilnika, na podnožji Občine, stoji *novi Lazaret*, kjer se zaperajo barke iz daljnih tujih krajev in prekaja blago, da se obvarujejo kužne bolezni. Ravno čez Lazaret pelje železnica in tik njega se je že mnogo morja zasulo, ker tu bo stal veličansk kolodvor.

Vreme je v Terstu sploh prijazno in prijetno, zima je gorka in sneg se le po imenu pozna, ker akoravno v merzli burji včasih naletje, vendar čez dan ne obleži; le ko je burja, ki včasih strašno razsaja, postane mráz. O takem času, ko zunaj po suhem in po morju strašna nevihta buči, da celo parobrodi, ki se viharjev najmanj strašijo, večkrat na poti iščejo zavetja v pristanišču v Piranu, je najprijetnejši v gorki izbi, ki se pa težko dobi, ker se le malo peči po hišah najde. Jesen je večidel prav lepa in gorka in dolgo terpi. Poleti pritiska huda vročina, posebno ker dež le redkokrat nastopi, tako, da večí del prebivavcev od vročine tako imenovane „calori“ (spušča je vročinske) dobi. Zraven tega se je na nekterih krajih tudi težko braniti komarjev, da bi človeka po noči ne pikali. Ni prijetnišega v taki vročini, kakor kopve v morju, kjer se človek ohlaja in jako okrepuje.

Omeniti tudi moramo *okolihne straže*, ki se je v letu 1848 tako verlo in slavno obnašala, ko so Sardinci s svojimi barkami Terst zaperli. Obstoji

iz cele čete, iz samih Istrijancev, ki so po rodu, noši, žegah in jeziku Slovenci. Teržaçani jih močno obrajtajo in dopade jim njih vesela poskočna muzika, sestavljena iz mladih fantičev, ki jo kaj ročno igrajo. Saj znano je, da so Istrijanci rojeni pevci in dobri godci. — Izurjena je cela četa prav po vojaško, vendar je v narodni opravi in se zbira pri imenitnih slovesnostih od nog do glave oborožena, sicer pa se rabi za mestno stražo.

Teržaçski *pompieri* slove kakor prav izverstni ognogasivci in po pravici, ker mnogokrat so pokazali z djanjem, da to hvalo skoz in skoz zaslužijo.

Visoko v versti *društev* stoji neutrudljivi „*Lloyd*“ parobrodsko društvo. Šteje že krog 50 močnih in velicih parobrodov, s kterimi odpravlja redne vožnje v Benetke, do istrijanskih in dalmatinskih primorskih mest, po reki Padu, na Gerško, v Carigrad in po Črnem morju do Odese v Jankin in Aleksandrio. V letu 1853 je položilo to društvo na južnem zalivu morja blizu Skedina temeljni kamen k velicemu arsenalu, kjer se marljivo morje zasuva in stavbe naglo od rok gredo. Obilne in sploh spoznane zasluge, ktere si je ono z marljivim prizadevanjem za obćenje in kupčijo pridobilo, so mu prinesle splošno spoštovanje in zaupanje in nadjati se je, da bo v blagor Tersta in sploh avstrijske deržave v svojih orjaških namerah veselo in čversto napredovalo. Razun tega ima to društvo tudi veliko veliko tiskarnico, kjer se razun mnogoterih knjig in raznih družih reči, vsi štiri *časopisi*, ki v mestu izhajajo in deželni nemški, talijansko-nemški in slovensko-nemški *deželni zakonik* tiska. Med časopisi izhajata dva talianska in dva nemška. Talianska sta: „*Diavoletto*“ in vradni „*Osservatore Triestino*“, izhajata prvi vsakdan in drugi razun nedelj in praznikov vsakdan, ki ima med vsimi naj več naročnikov, se posebno prikupuje Teržaçanom, kër prinaša večidel take reči, ki sploh Terst in družbinsko življenje zadevajo, je najstariši časopis Tersta. „*Osservatore Triestino*.“ je vradni časnik, njegov zapopadek je enak drugim enakim časopisom. Nemška časnika: „*Triester Zeitung*“ in „*Familienbuch des Oesterreichischen Lloyd*“ se oba močno čislata; prvi zavolj izvernih novic in pristnih zapopadkov iz jutrovih dežel in poslednji zavolj lepih krasoslovnih sestavkov. — Zapopadek „*deželnega zakonika*“, kterega slovensko-nemški del g. Jošt Šemerl lepo vreduje, je sploh znan.

Med *zabavnimi društvi* stoji na prvi stopnji: „*Deutsches Casino*“, v ktero so zapisane prve in naj bogatejše osebe mesta. — Tudi „*slovansko društvo* (casino Slavo) ima lepe sobe in zalo dvorano, v kterej se pred pustom pridno sučejo verste plesavcev in zalih plesavk; le želeti bi bilo, da bi se nekoliko oziralo na narodno reč, da bi pomembo imena, kterega si je prilastilo, opravičilo. Da bi zamogli saj nekoliko k povzdigi našega nadepolnega, slabo podpiranega slovstva storiti, ni dvombe. Žalostno je čuti, da sicer časopisi slovanski leže na mizi, da pa skoraj ni človeka, da bi jih prebiral, in da le predpust privabljuje polne sobe obiskovavcov, sicer pa stojo sobe prazne.

Ker že ravno od *veselic* govorim, naj mi bo dopuščeno tudi o *norenju* pusta nekoliko omeniti, o času, ko tu nore mladi in stari, bogati in siromaki, možki in ženske. Posebno čislajo se bali; zavolj tega se pa tudi mladost že več mesecev pred pustom pridno plesati uči. — Kočije derdrajo od vsih strani, bal je. Stopimo, poglejmo tje! Glej, koliko lišpa, okinčja in dragotin med krasnim spolom! vse v dragem baržunu in svili, svetijo se demanti in brilanti v zlatih zapestnikih in drage verižice na labudovih vratih! Toliko lišpa, toliko nečimernosti mimo drugih mest! Jeli pa tudi več omikanosti, izobraženosti, priljudnosti in poštenosti kakor v drugih mestih? Ne vem, dvomim!

Bliža se pust bolj in bolj, norije je vedno več in več; napočila se je predpustna nedelja. Delo počiva in staro in mlado se trudi po stari laški šegi poslednje dni predpusta veselo doprinese. Ves živ je korso. Tisučero vozov derdra gor in dol na obeh straneh, od vsih strani leti sladkorni drobiž v obraz deklicam in gospem, da je ž njim vsa ulica posuta. Bog ve, koliko centov se ga zmeče vsako leto! Letajo tudi lepe in drage cvetične kitke na vozove. Glej ondi se pelja lepa gospodična, kako jo obsuvajo mladi gospodi, kako posuvajo s sladkorno robo! Kako za vozom lete, se nanj spenjajo in posuvajo in posuvajo gospodično, kako prijazno jim ona odgovarja! Mladi in bogat gospod jo je vidil, dopadla mu je, poprašuje, kdo, kje in kaj da je, pripelje ga v hišo prijatelj, glej, napravi se ženitev. Na korsu je te dni največe veselje, najljubša zabava Teržičanov in marsikdo svoje poslednje grošiče za sladkor da, da ga posuje po vozovih in po tleh. Našemanih *zakritih* in *odkritih* šem rogovili po ulicah gor in dol in semtertje na tisučere, ki uganjajo in brijejo norce na vsako vižo, ktero si človek zamore misliti; pojejo in vriskajo, žvižgajo in plešejo, krulijo, kikirikajo in kokodajkajo, rožljajo, ropotajo in tulijo, oblečeni v razno čudno in silno smešno obleko vsih stanov, vsih redov; polovica mesta bi rekel, je v šemah. Terst je te tri dni, posebno na pustni dan, podoben veliki norišnici.

Da pri tem takem ne manjka Teržičanom denarjev, je gotova, ker imenitna kupčija donaša obilne obresti; na palačah, veselicah, na opravi in in povsod opazuješ bogastvo; ali zraven bogatije tudi mnogo revšine, mnogo siromaštva. Ne laže stari pregovor, ki pravi: kjer je bogastvo, je tudi revšina.

Ni ga lepšega in ne bolj slovesnega dneva v Terstu, kakor je dan sv. *Rešnjega telesa*. Ko se po korsu dol ozreš proti morju, ti vihrava nasproti iz vsih oken in balkonov svila, baržun, škerlat in damast, ter se spreminja v solnčnem blesku. Ves spremljen je Terst; sicer golo ozidje se spremeni v čarobno krasoto, da duha in serce visoko dviguje. Zdi se, da stopiš v veliko krasno dvorano, s perzijsko preprogo prepreženo, ktere strop je plavo nebo. Kreпки glasovi moških korov done po prostornih ulicah in kaj prijetno odmevajo od zida do zida ter napolnujejo persi s svetim navdahnutjem. V barkostaji vihravajo praznične bandere po vsih brodovih in barkah, na gradu v luki pokajo topovi, po ulicah svira trojna muzika, vojaška, mornarska in okolične straže. Slovesni obhod terpi kakih pet ur, h kateremu se snide silna množica iz cele Teržičke okolice. — Razun tega se tudi slovesno praznuje god sv. *Jošta*, patrona mesta.

Med tem, ko se Teržičan celi teden s svojimi opravili peča, počiva in se razveseljuje o *nedeljah* in *praznikih*. Kamor koli stopiš, povsod vidiš gomiloma ljudi, polne so cerkve, polne kavane. Poletni čas se neprezirna množica vali skoz „*Acquedotto*“ v hladni „*Boschetto*“, se onde oddahnuti; tu in tam godejo godeci, hrup in šum hrumi iz natlačanih pivnic; ako oči dvigneš, zagledaš v vertoglavni visočini tu in tam se dvigovati in ondi padati zračne oblone; primeri se večkrat, da se kje kak užge in z velikim plamenom v mesto ali na prosto pade, krog ktereга se gomila otrok osuje, in ako še ni ves zgorel, ga stergajo na stotero kosov. Na večer švigajo iz hladnih kampanj ognjoblavne rakete, in raznobarne lučice se svetijo visoko nad zemljo. Med tem se vedno bolj napolnujejo kerčme, pivnice in gostivnice, in posebno delavci se radi gostujejo in tako dolgo v kupo kukajo, da ga pod kapo dobé in dobre volje postanejo. Mnogo njih se že dopoldne naloži na vozove vse vprek moški in ženske, in peljejo se v bližne kampanije, od kodar navadno dobre volje nazaj pridirjajo. Hrup vedno rase; tu tava domu, ali v kerčmo

ali v kavano kak pijanček, da so široke mu ulice preozke; tam korači kerdelo pevcev, in krepki in dobroubrani glasi done po tihem mraku; harfenisti in razveseljevalci vsake verste pohajajo od kerčme do kerčme, od kavane do kavane. Z eno besedo, celo mesto obhaja veselje; le v kaki skriti izbi stoka kaka terpeča duša, toži kak kdo, ki ga je huda bolezen na posteljo priklenila, žaluje kdo, ki mu je sreča nezvesta bila, toguje in se solzi kaka deklica, kateri je nesrečna ljubezen serce sterala.

Tako je življenje sicer tamnega in tihega kupeca; kdor ni kupee velja malo; vradniki, akoravno njih število ni majhno, se popolnoma med obilno množico zgubé, in treba je, posebno nižjim trezno in varčno živeti, ker dragina živeža in čez mero visoke hišne obresti, jim na večer po dokončanih opravilih celo poliča ola ne privoščijo. Njih zbirališča so kavane, njih večerja večidel kava ali le košček suhega kruha.

Ako se le malo ozreš po ulicah, vidiš tu Slovence, tam Nemca, ondi Laha, Gerka, Turka, Serba, Juda itd. Prebivajo tedaj mnogi po veri, šegi in navadah močno različni narodi. Praša se, ktera narodnost je prevagljiva? Lah terdi, da je mesto laško; Nemeec, da je nemško in Slovenec misli, da je slovensko. Stoji Terst na zemlji slovenski, vsa njegova okolica je slovenska; daleč proč stanujejo Lahi in še dalej Nemci; skoraj polovica prebivavcov je narodnosti slovenske, kateri sicer tudi talianski jezik dobro umejo. Po tem takem ima tedaj največ pravice Slovenec, ako vleče na svojo stran. Laški jezik je v kupčiji in družbinskem življenju in deloma v vradnijah uveden, in toraj se poteguje Lah za svojo narodnost. Nemeec se opira na to, da njegovi v Terstu prebivajoči rojaki, katerih je vendar v primeri s Slovenci in Lahi veliko manj, nemški govoré in da se v vradnijah piše nemški jezik. Menimo vendar, da taki dokazi le malo veljajo.

Kar zadene *pravost* prebivavcov, se ve, da je sploh enaka drugim velikim kupčijskim primorskim mestom. Mnogo je pobožnih in za dobro in dobre in koristne namene vnetih; to ti kažejo napolnjene cerkve in druge v prid in blagor človeštva postavljene naprave; ne manjka se pa tudi razuzdanih in takih, pred kterimi se je treba varovati. Pa o tem molčimo. —

Hodili smo po hišah in tergih, po sprehodiščih, cerkvih in balih, obiskovali smo *žive*; spodobi se, da poslednjič stopimo tudi v prebivališče miru, na grobe *spijočih*, k *sveti Ani*, na jugu mesta. Glej, kako blešči nasproti prekrasni, pomembonosni, v živo skalo vsekani napis „*Resurrecturis!*“ Tu počivajo kosti po verozakonu odločenih, zaspalih bratov. Kako krasni, kako v dušo segajoči spominki stoje na njih grobovih! Tu si briše solz iz očesa, tam z razpetimi perutami in s trobento na desni visi mili angelj nad grobom merliča. Spet ondi se vije venec krog marmelnovega križa, znamenja odrešenja. Na tem prostoru ni prepira, ni šuma, ni hrupa; tu vlada tihota, bratinstvo, sveti mir. Koliko lepih spominkov stoji tu na širokem prostoru iz čistega kararskega in kraškega marmeljna, koliko pomembnih grobopisov! Naj veličastniši med njimi je brez dvombe novi spominek „*Reyerjev*“; na orjaškem grobu sedi mogočni angelj iz lepega leskečega marmeljna z razprostertimi perutami, v roki derži gromečo trobento in kliče spijoče iz grobov k veseljni sodbi.

Cgnaa.